

Tegendruk.

Geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog

Paule Verbruggen, Amsab-ISG

In de lente van 2002 sloten de Stadsbibliotheek en Amsab-ISG een akkoord om onderling microfilms te ruilen van onder meer *Volksgazet* en *Vooruit*, om zo in de twee instellingen tot volledige collecties te komen. Van daaruit groeide het idee om samen te werken rond een thema waarmee beide instellingen zich aan een breed publiek konden presenteren.

Bleek dat zowel Amsab-ISG als de Stadsbibliotheek een indrukwekkende en unieke verzameling illegale bladen hebben die, gezien de slechte kwaliteit van het papier en het drukwerk van tijdens de oorlog, qua conservering bijzondere aandacht eisen. Dit was de aanleiding tot de realisatie van de tentoonstelling *Tegendruk. Geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog* en de begeleidende publicatie. De viering van zestig jaar bevrijding in Antwerpen in september 2004 bleek trouwens het uitgelezen moment om uit te pakken met deze getuigenissen van het geschreven verzet.

Wetenschappelijk kreeg het initiatief van meet af aan de structurele medewerking van het SOMA (Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij). Jan Laplasse en Karolien Steen verrichtten daar met ingang van januari 2003 en in het kader van hun doctoraalscriptie, onderzoek naar de geschiedenis van het verzet. Professor Bruno De Wever (Universiteit Gent), die dit project coördineert, schakelde ook Gert De Prins in, een student die over de Antwerpse sluiipers een licentiaatsver-

De valse Le Soir die gedrukt werd op 50.000 exemplaren (9 november 1943) (foto Bart Dewaele)

handeling maakte. Een logisch gevolg van deze wetenschappelijke ondersteuning was dan ook dat het SOMA mede-uitgever werd van het boek.

Het boek bestaat uit twee delen. In het eerste deel zijn een aantal eerder algemene bijdragen opgenomen onder de titel *Samenleving en verzet*. Bruno De Wever schetst bij wijze van inleiding de - scheefgetrokken - beeldvorming over het verzet in de Vlaamse publieke herinnering en de oorzaken daarvan. Hij geeft niet alleen een bevattelijk beeld van de geschiedschrijving van het verzet, maar ook van de - schaarse - productie van romans en 'fictionele of documentaire representaties' over het onderwerp in film en op televisie.

Daarop aansluitend geeft Fabrice Maerten, in samenwerking met Rudi Van Doorslaer, een beknopt overzicht van de geschiedenis van het verzet, zijn ontstaan en groei, de spreiding ervan in Vlaanderen, Brussel en Wallonië, een sociologische doorlichting van de verzetslieden en zijn impact op de Belgische naoorlogse maatschappij.

In de volgende bijdrage beschrijft Roel Vande Winkel hoe de Duitse bezetter zowel de geschreven, de gesproken als de gefilmde pers gelijkschakelde, zodat alle informatie-media met dezelfde stem spraken. Uit zijn betoog blijkt heel duidelijk dat, wie een andere mening dan die van de bezetter wou uiten, niet anders kon dan ondergronds gaan. Of zoals de auteur zelf zegt: *"De Belgische sluikpers 'dankt' onmiskenbaar haar ontstaan aan de Duitse greep op de officiële pers."*

Bij wijze van kaderstukje bij vorige bijdrage, vertelt Martine Vermandere over Radio België-Radio Belgique, de Belgische uitzendingen die dankzij de European Service van de BBC vanaf 28 september 1940 in de ether kwamen. Wat weinigen weten, is dat het in een van die uitzendingen van Radio Belgique was dat het V-teken geboren werd als symbool van verzet. Het kreeg wel pas echt impact nadat een nieuwslezer van de BBC opriep om het V-teken in morse te toeteren, te tikken en te fluiten. In die mate zelfs dat ook de Duitsers het op een gegeven moment (juli 1941) accapareerden.

Fabrice Maerten brengt, als dé specialist terzake, een analyse van de sluikpers in België. Niet alleen vanuit welke milieus ze groeide en welke ideologische connotaties ze had, maar ook het concrete proces van het maken van een sluikblad, wie erbij betrokken was, en welke onderwerpen of items erin behandeld werden.

Karolien Steen belicht op haar beurt de parallellen en verschillen tussen de sluikpers van de Eerste en die van de Tweede Wereldoorlog. Niet alleen was er een duidelijke gelijkenis qua vormgeving, maar ook inhoudelijk was die frappant. Daarnaast werd in de sluikpers van de Tweede Wereldoorlog voortdurend gerefereerd aan de Eerste Wereldoorlog, niet als thema op zich, maar als voorbeeld, als referentiekader en aanknopingspunt. Zo werd regelmatig gealludeerd op de wreedheden van de Duitsers in de Eerste Wereldoorlog, of werden persoonlijkheden uit de Eerste Wereldoorlog bovengehaald, zoals koning Albert I, kardinaal Mercier en burgemeester Adolphe Max. Ook werd herhaaldelijk verwezen naar belangrijke data uit de Eerste Wereldoorlog, bij uitstek natuurlijk 11 november.

In het tweede deel zijn een aantal bijdragen gebundeld die specifiek de sluiipers in Antwerpen belichten. Gert De Prins geeft een overzicht van alle mogelijke sluiikbladen die in het Antwerpse - ook in de randgemeenten - verschenen. Daaruit blijkt dat niet alle bladen echt politiek of syndicaal getint waren en dat ook niet alle bladen in het Antwerpse gedrukt werden; sommige kwamen ook van andere steden. De Prins heeft ook even aandacht voor de rol van de vrouwen in de sluiipers.

Jan Laplasse maakt de papieren geschiedenis wat 'levend' door een zeer specifieke case te beschrijven, namelijk die van het blad *Steeds Vereenigd*. In zijn bijdrage kan je het spannende verloop volgen van het wel en wee van een sluiikblad. Wat daarbij opvalt is hoe amateuristisch het er eigenlijk aan toe ging en dat het ook niet altijd ideologische motieven waren die mensen ertoe aanzetten om met een sluiikblad te beginnen. Vooroorlogse vertrouwelijke relaties en professionele contacten waren dikwijls al voldoende om erbij betrokken te geraken. Dit artikel toont aan hoe belangrijk het is om de geschiedenis van de sluiipers en meer in het algemeen van het verzet ook van onderuit te bekijken, dus niet alleen via haar structuren, programma's en topfiguren.

De bijdrage van Lieven Saerens kreeg al uitgebreide aandacht in de pers (zie artikel *De Morgen*, 27/09/2004). Saerens maakte een analyse van 26 verzetsbladen uit het Antwerpse (Groot-Antwerpen). Van het vijftiental Antwerpse verzetsbladen dat in de periode 1940-1941 verscheen, was het enkel *Het Vrije Woord* van de groep Vrank en Vrij dat de anti-joodse verordeningen onmiddellijk ter sprake bracht. In de loop van de bezetting zouden uiteindelijk 7 van de 26 onderzochte bladen op de jodenvervolgving ingaan.

Bert Boeckx geeft hierna een korte schets van één verzetskrant in het Antwerpse, met name *De Volksgazet*. Gert De Prins sluit af met een stukje over Anna De Belder, een Antwerpse die sluiikbladen verspreidde en hiervoor tot achttien maanden gevangenisstraf werd veroordeeld.

Het boek is heel rijk geïllustreerd in kleurendruk en kost 15 euro.

B. Boeckx, G. De Prins, B. De Wever, J. Laplasse, F. Maerten, A. Renard,
L. Saerens, K. Steen, R. Vande Winkel, R. Van Doorslaer, M. Vermandere,
Tegendruk. Geheime pers tijdens de Tweede Wereldoorlog,
Gent/Brussel: Amsab-ISG/SOMA, 2004, 176 p.

Bestellen:

[E]orders@amsab.be

[T] 09/224.00.79 (vragen naar Gwendolina Van Hoecke)

[F] 09/233.67.11